

---

wat de katholieken betreft rond deze tijd niet op basis van een ideologisch postulaat hoefden te worden opgebouwd, maar – ook voor de bisschoppen, zoals hierboven bleek – al de mentale realiteit vertegenwoordigden van een ‘op godsdienst gebaseerde “etnische” diversiteit’.<sup>23</sup> In de ogen van de rapporteur verklaarde dit het aantal gemengde huwelijken, dat hij voor een land van gemengde confessies gering achtte (hoewel er een tendens tot toename was). Dit type huwelijken werd dan ook, naar hij berichtte, door bijna alle katholieken in hoge mate afgekeurd en beschouwd als een soort *defectio a fide*. Daardoor zouden ze wel zeldzaam blijven.

Hilarisch is een opmerking van Giovannini bij zijn antwoord op de vraag of en in hoeverre Nederlandse protestanten deelnamen aan de protestantse zending elders (speciaal in Italië) of die ondersteunden. Dat kwam heel weinig voor. Geld geven voor een bekeringsoffensief in Rome stuitte volgens hem de Nederlandse protestanten om twee redenen tegen de borst, ten eerste ‘omdat elke Nederlander naar zijn aard een hekel heeft aan vreemdelingen en er bovenal niet van houdt zijn geld aan buitenlandse doelen te besteden’. Bovendien wist men dat de protestanten in Rome zeer weinig respectabele lieden waren. Uit sympathie werd er nu en dan gecollecteerd voor de Waldenzen in Noord-Italië en de protestantse gemeente in Spanje, dit laatste op historische gronden. De omvang daarvan was echter volstrekt niet alarmerend.

Wanneer we Giovannini’s rapport overzien, valt om te beginnen op dat hij zijn uiterste best deed elke indruk weg te nemen dat het Nederlands protestantisme een bedreiging vormde voor de katholieken: het socialisme was het werkelijke gevaar. Sterker nog dan zijn bisschoppelijke informanten bagatelliseerde hij de weinige expliciete pogingen tot bekering, door vrijwel alles wat in hun mededelingen daarop wees, uit het rapport weg te laten. Het bestaan van een welhaast ‘etnische’ sociale scheiding tussen katholieken en protestanten beschouwde hij niet slechts als een wenselijkheid, maar bijna als een natuurlijk gegeven. Ook was hij het volstrekt eens met de bisschoppen, dat een actieve, agressieve opstelling van de katholieke kerk tegenover de protestanten in Nederland alleen maar kwaad kon stichten, waarbij hij er niet voor terugschrok het spook van een godsdienstoorlog op te roepen. Zijn vrees was echter minder die voor antipapistische rellen, maar eerder voor het mislukken van de nabije stembusstrijd en de verhoopde politieke samenwerking tussen de confessionelen. De kans op een gezamenlijke parlementaire meerderheid was er een uit duizenden en alleen in samenwerking met andere christelijke krachten konden de Nederlandse katholieken hopen op een effectieve barrière tegen het opkomende socialisme, dat in zijn ogen de belangrijkste bedreiging van de kerk in Nederland vormde. Die krachten vond hij in

---

<sup>23</sup> Vgl. hierbij H. Knippenberg, ‘Nationale integratie en de “etnisering” van katholieken en protestanten’, in H. te Velde en H. Verhage (red.), *Zuivorming, onderwijs en natievorming in Nederland, 1850-1900* (Amsterdam, 1996), 177-196.